

## **Recenzja**

### **rozprawy doktorskiej magistra Mateusza Lewandowskiego pod tytułem: „Rola Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP”**

Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2022

**Promotor:** dr hab. Adam Kołodziejczyk,  
**Promotor pomocniczy:** dr Marcin Strzelec

**Oświadczenie:** Recenzent pracy oświadcza, że nie posiada żadnych interesów w odniesieniu do recenzowanej pracy doktorskiej, a tematyka tego projektu mieści się w głównym nurcie jego zainteresowań naukowo-badawczych.

#### **I. Uwagi wstępne**

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana magistra Mateusza Lewandowskiego pt.: „Rola Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP” została przygotowana pod kierownictwem naukowym dr. hab. Adama Kołodziejczyka oraz dr. Marcina Strzelca w Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie.

Liczba publikacji dotyczących funkcjonowania Służby Więziennej stale wzrasta. Aktualnie Czytelnik niebędący funkcjonariuszem, bądź pracownikiem Służby Więziennej może w drodze lektury szeregu opracowań poznać sposób funkcjonowania Służby Więziennej. Niemniej, sporządzona przez doktoranta praca jest dziełem oryginalnym w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie.

Problematyka bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych jest przedmiotem moich zainteresowań naukowych od kilkunastu lat. Podczas swojej długoletniej służby na rzecz bezpieczeństwa państwa, w tym na poziomie administracji rządowej jako nadzorujący Służbę Więzienną z ramienia Ministerstwa Sprawiedliwości dogłębnie poznałem uwarunkowania związane z funkcją, jaką służba ta pełni w systemie bezpieczeństwa państwa.

Mam świadomość, że badania nad Służbą Więzienną nie należą do łatwych, co wynika między innymi z liczby zadań, które służba ta realizuje. Wobec powyższego z dużym

uznaniem podchodzę do dysertacji Pana Mariusza Lewandowskiego, który podjął się udanej próby pewnego rodzaju uporządkowania zadań i precyzyjnym określenia roli, jaką Służba Więzienna pełni w systemie bezpieczeństwa narodowego.

## **2. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej**

Oświadczam, że całość przedstawionej do recenzji dysertacji oceniam pozytywnie. Oceniana dysertacja mieści się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

Podjęcie przez Doktoranta niezwykle ważnego, a zarazem trudnego tematu badawczego w celu określenia roli Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP uznaję za godny uwagi projekt naukowy.

Problem umiejscowienia Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa narodowego RP, jak zauważa również Autor opracowania jest nierozstrzygnięty. Analizy naukowe realizowane na gruncie nauk o bezpieczeństwie sprowadzają się do dwóch całkowicie odmiennych podejść. Pierwsze z nich właściwie ignoruje miejsce i rolę tej formacji w systemie bezpieczeństwa narodowego RP. Takie podejście jest dla mnie nie do przyjęcia. Dlatego, bazując na doświadczeniu zawodowym i naukowym opowiadam się, podobnie jak Doktorant, za drugim, przeciwnym do pierwszego podejściem. Służba Więzienna w mojej ocenie odgrywa bowiem niezwykle istotną, niedającą się pominąć rolę w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP.

Zarysowany powyżej problem umiejscowienia Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa narodowego świadczy o trafności wybranego obszaru badawczego. Praca przedstawiona do recenzji posiada liczne walory poznawcze i użytkowe. Rola, jaką odgrywa Służba Więzienna na rzecz bezpieczeństwa RP zdaje się nie być powszechnie znana. Dlatego wskazuję, że tematyka pracy jest aktualna.

Praca doktorska stanowi obszerne 332-stronicowe studium zawierające naukową analizę roli Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP. Tytuł pracy jest komunikatywny i całkowicie oddaje elementy przedstawionej do recenzji dysertacji.

Główny problem badawczy opracowania brzmi: „*Jaka jest rola Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP?*” (s. 110). Celem głównym badań jest „*określenie roli Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP*” (s. 111). Autor wskazuje na cztery cele szczegółowe zrealizowanych badań:

- „Umiejscowienie Służby Więziennej jako organizacji (grupy zorganizowanej) i instytucji w systemie bezpieczeństwa narodowego RP.
- Zrekonstruowanie normatywnie określonej roli, funkcji i zadań Służby Więziennej w zakresie zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w państwie ze szczególnym ukierunkowaniem na realizację zadań ochronnych.
- Rozpoznanie w wyniku przeprowadzonych badań empirycznych (ilościowych i jakościowych) stopnia realizacji zadań przez jednostki penitencjarne.
- Zweryfikowanie czy między normatywnie określonymi zadaniami dla Służby Więziennej a zadaniami realizowanymi w jednostkach penitencjarnych istnieje rozbieżność (luka)” (s.111).

Podjęte w opracowaniu problemy badawcze oraz wskazane cele mieszczą się w obszarze tematyki podejmowanej dla nauk o bezpieczeństwie. Określona jako cel główny próba *określenie roli Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP* jest istotny naukowo.

Po dogłębnej analizie dysertacji uznaję, że przedstawiona do recenzowania rozprawa doktorska została opracowana zgodnie ze wymaganiami formalnymi stawianymi dysertacjom naukowym. Opracowanie jest zrealizowane prawidłowo, poprawnie opracowane w warstwie merytorycznej, metodologicznej i przede wszystkim empirycznej. Posiada spójną strukturę i jest wystarczająco obszerna, aby wyeksponować oryginalne rozwiązanie naukowe podjętej problematyki osadzonej w dziedzinie nauk społecznych.

Praca posiada wszystkie wymagane elementy pracy naukowej. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, (w piątym zamieszczono wyniki badań empirycznych personelu jednostek penitencjarnych), podsumowania zawierającego wnioski i rekomendacje wyprowadzone z badań ilościowych, prezentacji ustaleń z badań jakościowych oraz z zakończenia, wykazu bibliografii wykazu tabel, wykresów, rysunków, jak również z dwóch załączników. Pierwszy załącznik to kwestionariusz ankiety, natomiast drugi to scenariusz wywiadu eksperckiego.

Przedstawiony układ rozprawy jest prawidłowy i przejrzysty. Struktura pracy umożliwia szczegółowe przedstawienie tematu. Wydaje się, że temat rozprawy został poruszony przez osobę dobrze poruszającą się w omawianym obszarze, znającą więziennictwo ze strony praktycznej.



Na wstępie Autor zamieścił wprowadzenie w temat dysertacji. Słusznie zauważył, że *„działalność służb mundurowych stanowi współcześnie przedmiot licznych analiz naukowych, które w głównej mierze są prowadzone w ramach nauk o bezpieczeństwie. Jednak jeszcze do niedawna zdecydowana większość z nich dotyczyła wojska. Wynikało to z tradycyjnego rozumienia bezpieczeństwa narodowego, rozpatrywanego przede wszystkim przez pryzmat zagrożeń militarnych. Dopiero koncepcja bezpieczeństwa sektorowego Barry Buzana” z lat 80. XX w. sprawiła, że zaczęto zajmować się innymi niż militarnymi obszarami bezpieczeństwa. Zapoczątkowanie tej gruntownej zmiany w sposobie myślenia o bezpieczeństwie implikuje podejmowanie badań w znacznie szerszej perspektywie poznawczej, w tym także uwzględniającej Służbę Więzienną”* (s.13). Następnie zwrócił uwagę na dwa podejścia do umiejscowienia Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa narodowego RP. Doktorant na wstępie zamieścił także syntetyczną charakterystykę zawartości poszczególnych rozdziałów.

Rozdział pierwszy (ss. 17-59) zatytułowany został *„Służba Więzienna jako element systemu bezpieczeństwa państwa (narodowego)”*. Doktorant opierając się na literaturze naukowej przedstawił definicje pojęcia „bezpieczeństwo” i „bezpieczeństwo narodowe” oraz dokonał charakterystyki systemu bezpieczeństwa narodowego RP, który można postrzegać jako *„wyodrębniony ze struktury państwowej, wewnątrznie skoordynowany zbiór elementów organizacyjnych, ukierunkowanych na ochronę bytu i rozwoju narodowego, a także przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom godzącym w wartości, cele i interesy narodowe”* (s.32). Następnie przedstawił Służbę Więzienną jako instytucję bezpieczeństwa narodowego, zwracając uwagę na cechy charakterystyczne polskiego więziennictwa oraz strukturę organizacyjną Służby Więziennej, której aktualny kształt jest wynikiem *„ponad stuletniego doświadczenia”*.

Rozdział drugi (ss. 60-103) pt. *„Funkcje i zadania Służby Więziennej”* został opracowany na podstawie literatury przedmiotu oraz stosownych aktów prawnych. Autor przedstawił w nim funkcje Służby Więziennej oraz jej podstawowe zadania ustawowe i zadania ochronne. Doktorant dostrzega, że *„współcześnie SW realizuje wiele zadań na rzecz bezpieczeństwa państwa. Zadania te nie mają jednorodnego charakteru pod względem przedmiotowym i stopnia wykonania. Ustawodawca niektóre z nich formułuje od strony pożądanego stanu rzeczy a inne od strony czynnościowej. Do pierwszej kategorii oczekiwanych efektów funkcjonowania SW zaliczamy stan porządku i bezpieczeństwa w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz ochronę społeczeństwa przed osadzonymi sprawcami przestępstw w powołanych jednostkach. Natomiast druga kategoria zadań dotyczy*

*pewnego procesu, który sam w sobie stanowi skutek funkcjonowania SW: prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych, wykonywanie tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności” (s.101). Doktorant wskazuje również na pewnego rodzaju obszary problemowe, jak na przykład nakładanie na Służbę Więzienną dodatkowych zadań. Jednocześnie formułuje interesujące propozycje rozwiązań, jak: „*wyraźniejsze niż dotychczas zobowiązanie SW do współpracy z Policją i innymi służbami chroniącymi bezpieczeństwo i porządek publiczny*” (s.101).*

Rozdział trzeci (ss. 104-135), pt. „*Metodologiczne podstawy zrealizowanych badań*” przedstawia przegląd dotychczasowych badań; główny problem badawczy i problemy szczegółowe; główny cel badań i cele szczegółowe; hipotezę główną i hipotezy szczegółowe; omówienie perspektywy badawczej; metody badawcze; metody doboru próby do badań; zmienne niezależne i zależne; model badań, ich organizację i przebieg; charakterystykę jednostek penitencjarnych uwzględnionych w badaniach; charakterystykę społeczno-demograficzną badanych oraz częstotliwość ich kontaktu z osadzonymi.

Niezwykle istotny wydaje się być rozdział czwarty (ss.136-181), noszący nazwę „*Jednostka penitencjarna jako miejsce realizacji zadań przez Służbę Więzienną*”. Autor zamieścił w nim teoretyczne rozważania dotyczące czterech aspektów. Po pierwsze zaprezentował jednostkę penitencjarną jako organizację i instytucję, w tym wskazał na jej hierarchiczną strukturę oraz totalność. Autor zauważył za Prof. Barbarą Szacką, że instytucja totalna „*dla pewnej liczby osób jest miejscem długotrwałego pobytu w izolacji od szerszego społeczeństwa i pełnego podporządkowania rygorom administracyjnym regulującym ich wszelkie czynności życiowe*” (s.144). W tej części opracowania zwrócił również uwagę na istotne dla zapewnienia bezpieczeństwa w więzieniu tzw. „drugie życie”, związane m.in. z podkulturą przestępczą. Po drugie Doktorant scharakteryzował syntetycznie typy, rodzaje i kategorie jednostek penitencjarnych. Trzecim obszarem poruszonym w tymże rozdziale jest personel więzienny. Autor wykorzystał ku temu interesujące ujęcie Prof. Jana Maciejewskiego dotyczące wzoru społecznego funkcjonariusza Służby Więziennej pojmowanej jako grupy dyspozycyjnej. Następnie przedstawił badaną formację mundurową w kontekście grup odniesienia, omówił zawód więziennika jako „dirty work” oraz zwrócił uwagę na ekspozycję na stres jako chroniczny czynnik towarzyszący tej grupie zawodowej. Zwrócił również uwagę na populacje osób pozbawionych wolności w szczególności w kontekście ich formalnej i nieformalnej klasyfikacji.





Rozdział piąty (ss. 182-280) przedstawia wyniki badań empirycznego personelu jednostek penitencjarnych przeprowadzonych przez Doktoranta. Rozdział piąty jest złożony z sześciu podrozdziałów, w których zaprezentowano: realizację zadań przez Służbę Więzienną w ujęciu ogólnym; realizację zadań przez Służbę Więzienną w kontekście zmiennych społeczno-demograficznych; realizację zadań przez Służbę Więzienną w odniesieniu do zmiennych strukturalno-organizacyjnych; realizację zadań przez Służbę Więzienną w kontekście zmiennych sytuacyjnych; podsumowanie, wnioski i rekomendacje wyprowadzone z badań ilościowych oraz ustalenia z badań jakościowych.

Na wstępie do piątego podrozdziału Autor zaznacza Czynelnika z faktem, że treść rozdziału stanowi próbę odpowiedzi na badawcze: „*jak są realizowane funkcje i zadania przez jednostki penitencjarne w świetle opinii osób w nich zatrudnionych?*” (s. 182). Następnie Doktorant przedstawia pakiet statystyczny. Wyniki badań zostały przedstawione dwuetapowo. W pierwszej części zawarto rezultaty badań sondażowych oraz podsumowanie, wnioski i rekomendacje wyprowadzone z badań ilościowych. Wyniki uzyskane podczas badań Doktorant przedstawił w czytelnych tabelach i wykresach. Materiał badawczy został przedstawiony bardzo skrupulatnie i przejrzysto, co umożliwia analizę. Natomiast w drugiej dokonano analizy wywiadów eksperckich i prezentację ustaleń z badań jakościowych, którą Autor zwięźliwie następująco konkluzją: „*Eksperci uważają, że wszystkie ustawowo określone zadania Służby Więziennej są ważne, odpowiadają zapotrzebowaniu społecznemu i generalnie są dobrze realizowane. Priorytetowe są te spośród nich, które dotyczą bezpieczeństwa społeczeństwa i bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych. Eksperci dochodzą do konstatacji, że głównymi problemami w kontekście realizacji ustawowych zadań Służby Więziennej jest polityka kadrowa (głównie braki kadrowe spowodowane odpływem dobrze wyszkolonej i doświadczonej kadry) oraz przestarzała i nieadekwatna do potrzeb infrastruktura. Pomiędzy aspektem infrastrukturalno-architektonicznym a oceną jakości realizowanych przez więziennictwo zadań jest jednak bardziej złożona zależność. Eksperci uważają, że generalnie trudniej realizuje się zadania w zakładach karnych typu zamkniętego i aresztach śledczych o dużej pojemności niż w jednostkach o małej pojemności typu otwartego lub półotwartego*” (s.280).

Na zakończenie Autor wskazał, że celem rozprawy było znalezienie odpowiedzi na pytanie: „*Jaka jest rola Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP?*” (s.281). Jak wskazuje Autor: „*Egzegzeza literatury przedmiotu oraz aktów prawnych, a także rezultaty przeprowadzonych badań empirycznych świadczą o tym, że Służba Więzienna odgrywa ważną rolę w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP, zwłaszcza w części ochronnej podsystemów wykonawczych SBN RP. Rola związana jest*



z wykonywaniem funkcji: izolacyjnej, poprawczej, gospodarczej, socjalno-bytowej i prewencyjnej. Większość z nich znajduje odzwierciedlenie w normatywnie określonych zadaniach więziennictwa realizowanych w jednostkach penitencjarnych, które są w praktyce (generalnie) dobrze realizowane w aresztach śledczych i zakładach karnych. Dowodzą tego wyniki przeprowadzonych badań empirycznych. Ich właściwa realizacja wpływa na zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu oraz utrzymanie porządku w jednostkach penitencjarnych”.

### 3. Ocena koncepcji metodologicznej rozprawy doktorskiej

Doktorant rozpoczął rozdział metodologiczny od przeglądu dotychczasowych badań. Następnie określił główny problem badawczy rozprawy: „Jaka jest rola Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP?”, cel główny: „określenie roli Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP”, hipotezę główną: „Służba Więzienna odgrywa ważną rolę w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP, ponieważ wskazują na to struktura systemu oraz normatywnie określone funkcje i zadania Służby Więziennej” (ss.110-111).

Jak podkreślono w opracowaniu w zrealizowanych badaniach ważną rolę odegrała teoria bezpieczeństwa oraz koncepcje socjologiczne, tj.: „koncepcja grup odniesienia Roberta Mertona, koncepcja grup dyspozycyjnych Jana Maciejewskiego, koncepcja brudnej roboty (dirty work) Everetta C. Hughesa oraz koncepcja instytucji totalnych Ervina Goffmana” (s.112). Jak wyjaśnia Autor rozprawa została umiejscowiona w paradygmacie nowego instytucjonalizmu, co umożliwiło: 1) „poznanie zależności pomiędzy czynnikami społeczno-demograficznymi, sytuacyjnymi i strukturalno-organizacyjnymi, a sposobem realizacji zadań przez jednostki penitencjarne w RP” 2) „zobiektywizowanie zgromadzonych danych oraz jednoznaczny interpretację otrzymanych wyników poprzez zastosowanie statystyki” (s. 113).

W pracy zastosowano teoretyczne metody badawcze w postaci analiza, syntezy, porównywania, uogólniania, wnioskowania oraz empiryczne, jak: sondaż czy wywiad ekspercki.

Przedmiotem planowanych badań były „jednostki penitencjarne realizujące zadania w systemie bezpieczeństwa narodowego RP” (s. 116). Badaniami objęto personel 5 aresztów śledczych oraz 10 zakładów karnych. W sumie przebadano 577 funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej (czyli co 49 funkcjonariusz bądź pracownik SW).

W badaniu przyjęto, że zmienne niezależne to po pierwsze: płeć, wiek, wykształcenie, staż służby, korpus osobowy, stanowisko służbowe (zmienne społeczno-demograficzne),

po drugie: częstotliwość kontaktów z osadzonymi, występowanie wirusa SARS-CoV-2 (zmienne sytuacyjne) oraz typ, rodzaj i kategoria jednostki penitencjarnej (zmienne strukturalno-organizacyjne).

W rozdziale metodologicznym zamieszczono również charakterystykę społeczno-demograficzną badanych oraz częstotliwość ich kontaktu z osadzonymi.

Część metodologiczną pracy oceniam pozytywnie.

#### **4. Ocena formalnej strony pracy**

Praca zawiera wszystkie wymagane elementy. Jest sporządzona w sposób przystępny i zrozumiały dla Czytelnika. Technika pisania pracy nie budzi zastrzeżeń. Zdarzają się błędy interpunkcyjne, które nie mają wpływu na merytoryczny poziom opracowania. Na uwagę zasługuje bogata bibliografia, tj. 154 monografie i rozdziały w monografiach, 50 aktów prawnych, 51 artykułów naukowych, trzy artykuły popularno-naukowe oraz 44 źródła internetowe.

#### **5. Wnioski końcowe**

W mojej ocenie układ pracy, jak również jej poszczególnych części składowe są prawidłowe. Konstrukcja pracy umożliwiła Doktorantowi udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze. Zagadnienie zostało zobrazowane czytelnie. Zaproponowane podejście badawcze nadało pracy charakter naukowy. Język pracy nie budzi zastrzeżeń. Zidentyfikowane, nieliczne błędy interpunkcyjne nie mają wpływu na ocenę końcową pracy.

Podczas obrony recenzowanej pracy proszę o wyjaśnienie następujących kwestii:

1. Co oznacza, że relacje pomiędzy personelem Służby Więziennej a osobami pozbawionymi wolności opierają się (jak wskazano w rozprawie) „na negatywnych i ubogich treściowo stereotypach. Mają dehumanizacyjny charakter oraz paternalistyczną i sformalizowaną postać”?
2. Jaki jest wymiar praktyczny dysertacji i możliwości zastosowania analizy wyników badań na rzecz zwiększenia poziomu bezpieczeństwa osobowego personelu, pensjonariuszy i szeroko rozumianego społeczeństwa?
3. Które decyzje podejmowane w jednostkach penitencjarnych wydają się być najważniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa tych instytucji?
4. Jakie narzędzia wykorzystuje Służba Więzienna podczas realizacji czynności profilaktycznych? Czy narzędzia te są wystarczające?





5. Prywatność daje człowiekowi m.in. poczucie odrębności, indywidualności i autonomii. W dysertacji wskazano, że „w jednostce penitencjarnej osadzony nie ma możliwości uzyskania prywatności nawet wówczas, gdy ukarze się go karą izolacji lub zostanie umieszczony w celi zabezpieczającej”. W jaki zatem sposób brak prywatności wpływa na pensjonariuszy? Czy, a jeżeli tak to w jaki sposób Służba Więzienna przeciwdziała ewentualnym negatywnym skutkom braku prywatności osadzonych?

6. W dysertacji dowiedziono, że „Służba Więzienna odgrywa ważną rolę w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP, zwłaszcza w części ochronnej podsystemów wykonawczych SBN RP”. Wobec tego współpraca z którymi podmiotami tych podsystemów jest dla Służby Więziennej najważniejsza?

### **Konkluzja:**

Uznaję że opracowanie jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego. Poziom merytoryczny i metodologiczny pracy w mojej ocenie jest bardzo dobry. Dysertacja stanowi indywidualny wysiłek naukowy Autora.

Rozprawa doktorska pt.: „Rola Służby Więziennej w realizacji zadań w systemie bezpieczeństwa narodowego RP” autorstwa Pana magistra Mateusza Lewandowskiego spełnia wymagania przewidziane dla naukowych pracy kwalifikacyjnych, co kwalifikuje Doktoranta do uzyskania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk o społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Zatem stawiam wniosek o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

*Mateusz Lewandowski*  
*dlw*